

(Əvvəli ötən sayımızda)**Fonetika və fonologiya**

Saxa türklərinin dil səsləri üç əsas aspektdə tədqiq edilmişdir: akustik, anatomik-fizioloji və linqvistik.

Əlifba: a, b, v, q, ğ, d1, d, e, e, j, z, i, y, k, l, m, n, N, N1, o, ö, p, r, s, h, t, u, ü, f, x, ü, ç, ş, j, ı, j, g, ö, ə.

Uzun saitlər: Saka dilində sözün tərkibində a, e, ı, i, o, ö, u, ü saitləri həm də uzun tələffüz edilir. Məs.:kaan (xan), aac (aç), baa (bağlamaq), taas (daş), kaar (qar); keeçe (gecə), beer (vermək), yee (yemək), yeel (külək), ıd (göndərmək), tıd (əngəl olmaq), kıız (qız); biir (bir), tiış (diş), kiir (girmək); bool (olmaq), yool (yol), tool (dolmaq); töört (dört), kööl (göl); uur (vurmaq), buuz (buz), suub (su); küüt (gözləmək), süüt (süd) və s.

Yakut (saxa) dilinin ən tipik əlaməti söz əvvəlində s səsinin itməsidir. Səs hadisələri: X samiti monqol dilinin dialektlərində olduğu kimi, bu dildə də fəaldır (BAX)

Metateza (səslərin yerdəyişməsi)-taxsıbt-taxsıbt

İntervokal mövqedə geniş saitlərin işlənməsi: baha (arzu), oho (ditə), böhö (güclü), bariha (getmək), və s.

Feli əsaslarında sonda y -nin düşməsi: utuy (yatmaq)-utu, utut (yatmağa məcbur etmək)

netik dəyişmələr odluqca dolayı və mürəkkəb xarakter kəsb edir. Bu dəyişmələr, bir qayda olaraq, başqa səslərin və leksik-qrammatik proseslərin təsiri nəticəsində yaranır.

Morfologiya

Saxa (yakut) türklərinin dilinin morfologiyasının mərkəzində söz və onun qrammatik baxımdan dəyişməsi və bu prosesin morfoloji səciyyəsi dayanır. Bu dayanıqlı durum bu dildə də müəyyən səlislilik, biçimlik əmələ gətirir. Söz olmadan, onun «tikinti materialı» olması faktı olmadan saxa dilini təsvir etmək çətinliyi yaranır. Söz saxaların da düşüncə vahididir, həm də bu dilin bütün parametrləri ilə sıx əlaqədar olan əsas strukturdur. Saxalar da «dil məkanı» sözlər vasitəsi ilə genişlənir. Saxa dilində də sözlərin tərkib etibarilə dəyişməsi hal, mənsubiyyət, xəbərlilik, kəmiyyət, zaman, şəxs kateqoriyaları, növ və formalar üzrə baş verir.

İsim: Cəmlilik bildirən -lar,-lərin bu dildə 16 şəkli görünməkdədir: ağalar (atalar), oğlor (uşaqlar) ohoxtor (ocaqlar), atırdar (aygırlar, beygırlər), suorğannar (yorğanlar), connor (xalqlar), kırğıttar (qızlar) və s.

Türk dillərində olan tarixi vasitə həli (-n şəkilçili) bu dildə qalmaqdadır. Məs.: kışın (qışın), saanan (silahla), ilinən (əllə), oğonon (uşaqla), bōrōnōn

Leksika bu dildə mürəkkəb tərkibli-dir. Sözün əsas kütləsini türk mənşəli sözlər təşkil edir. Əksəriyyət sözlər türk-monqol, monqol, zvenki və rus dili sözlərindən ibarətdir. Məs.: insanla bağlı türk mənşəli sözlər: kihi (insan), er (kişi), kııs (qız), uol (cavan, gənc); insanın bədən üzvlərinin adları: et (bədən), bas (baş), atax (ayaq), buut (bud), illi (əl), unuox (sümük) və s., geyim adları: son (yuxarı ətrafı geyim), berqəhe (papaq), metal adları: timir (dəmir), kömüs (gümüş), kışıl kömüs (qızıl), mühüm zaman anlayışlarının ifadəsi: kün (gün), ın (ay), tüün (gecə), ev heyvanlarının adları: at, ınax (inək), ıt (it); hərəkət adları: bar (getmək), kel (gəlmək), is

İsmayıl KAZIMOV,
professor

SAXA TÜRKÜLƏRİ VƏ ONLARIN DİLİ

İndi tarix özəl bir şans verib ki, bütün Avrasiya coğrafiyasında türklər öyrənilsin. Azərbaycanla müqayisədə (İ.K.)

Spesifik heca növləri: uu (yuxu), ıa (sağmaq), tı (qayığın üzməsi), öy (abi-də), kuçs (ördək).

Proqressiv assimilyasiya: maskamas=qa), reqressiv assimilyasiya: tıxsıtabı=ıı(çıxış).

Proqressiv-reqressiv asimilyasiya: appar (mənim atım) (at+= bar)

Bütöv: akka (atlar) (at+=ka)

Hissə: mastar (ağac) (mas+lar)

Hecalararası asimilyasiya: bahana-mahana-manqana (dirək)

Dissimilyasiya: opunnu-onuncu (onuncu), mönüüte-möülüüte (dəqiqə); üörder, üör+=lar.

M-b: murun- burun

«S» samitinin sözbaşında aktivliyi: Suol-yol-col-çol; sta-yağ-çağ-çağ-yağ.

Diftonqlar: bies (beş), tuol (dolmaq), küöx (yaşıl) və s.

Eyni sözdə qısa və uzun saitlər işlənilir ki, bu da həmin sözlərin fərqli mənalarnı yaradır. Məs.: as(yiyecək)- aas (aç), as (asmaq)- aas 9aşmaq), tas (diş). Taas (daş), kııs (qış)- kııs (qız) üt (rastlamaq)-üüt (süd) və s.

Saxa dilində səs uyumu hadisəsi mühüm yer tutur. Sözlərin tərkibində səslər bir-birilə uyusaraq ahəngi formalaşdırır. Sait səslərlə samit səslər qarışaraq sözü yaradır. Sözün sadəliyi, ahəngi bu yolla meydana çıxır.. Sözlərdəki bu uyumu saxlayan iki fonetik cəhət vpr: heca uyumu və səs uyumu. Məs.: suol_lar, as-lar və s.

Saxa dilində müşahidələrə görə sözlərin tərkibində fonetik dəyişmələrin səbəblərini iqlimin təsiri ilə, insanın «daha münasib artikulyasiyalara» meyil etməsi ilə izah etmək cəhdləri tamamilə əsassızdır. Sözügedən dildə artikulyasiya «qeyri-münasib» görünür. Fonetik dəyişmələrin səbəblərini dildən xaricdə deyil, dilin özündə, onun daxili inkişaf qanunlarında aktarmaq lazım gəlir. Fo-

(qurdla, canavarla), atınan (atla), etinen (ətlə), üütünən (südlə) və s.

Say: nuul (o), biir (1), ukku (2), us (3), tuört (4), bizs (5), apma (6), cete (7), ağus (8), tofis (9), uon (10)

Əvəzlik: min, en, kini, bihiqi, ehiqi, kinilar...

Şəkilçilərin çox variantlılığı: Bu isimdən isim düzəldən şəkilçilərə aiddir: +laax,-leex,-loox,-lööx,- taax,-teex,-tööx,- daax,-deex, -doox, -dööx,-naax, -neex, noox, -nööx.

Bağlayıcılar. Bunlar sözləri, söz qruplarını və cümlələri bir-birinə bağlayır: Saxa dilində ən çox yayılan bağlayıcılar uonna (və, daha), kıtta (birlikdə, ilə), dağanı (doğanı) (və həm).

Saxa türklərinin dilində qüvvətləndirmə funksiyasını daşıyan ədatlar mətnlərdə çox istifadə olunur. Bunlara aşağıdakıları misal göstərmək olar: dağanı (də, daha), da, kim, ilik (deyil) aata (isə) və s.

Leksika

Leksika saxa türkləri üçün də qiymətli sərvətdir. Bu dəyərli sərvətdə onların tarixi, etno-mədəni özünəməxsusluğu qorunub saxlanılmışdır. Bu dilin leksikası heç də «kasıb» deyil. Bir çox üsullarla saxa dilinin lüğət tərkibi inkişaf edərək zənginləşir: 1) yeni terminoloji vahidlər yaranır; 2) sözün mənası genişlənir; 3) alınma (rus və internasio-nal) sözlər hesabına leksika artır, çoxalır, 4) tərcümə yolu ilə dilin üslublarına söz və termin axır.

Xalqın mənşəyi, meydana gəlməsi, onun inkişafı, cəmiyyətdəki rolu, təbiəti və dünyanı dərkə və ona necə yiyələnməsi, müxtəlif prosesləri doğuran səbəblər- bütün bunlar saxa dilinin leksikasında öz əksini bu və ya digər dərəcədə tapa bilmişdir.

(hərəkət etmək), miin (yuxarı qalxmaq) və s.

Monqol dilli sözlər: sıl (il), dıl (il) monq. Jil; camaa (moç), tebien (dəvə), altan (bal), mönün (serebro), ÇOLBON (Venera) (BBAAX!!!)

Zvenk mənşəli sözlər azdır. Başlıca olaraq, yaşayış tipli məntəqə adı: xolomo, üüteen (ovçu izbuşka), bəzi canlı heyvanların adı (mökçökö-kabarqa), yaşlı maral adı : abılaxaan), bitki adları (çaqda (sosnyak), labıkta (əqelğ) və s. Dialektlərdə bu mənşədən olan sözlərə təsadüf olunur. Toponimik vahidlərdə zvens mənşəli tərkib çox müşahidə edilir. Saxa (yakut) dilində lüğət tərkibinin 30 %-g qədərini mənşəyini müəyyən-ləşdirmək çətinliyi meydana gəlmişdir. V.V.Radlov tədqiqatlarında sözləri etimoloji baxımdan qruplara ayırarkən bu fikrə gəlmişdir. Ümumiyyətlə, bir çox dillərdə mənşəyi məlum olmayan sözlərlə qarşılaşmaq olur ki, onların mənşəyini təyin etmək olmur. Bu xüsusi bir tədqiqat mövzudur, mənşəyi məlum olmayan sözlər. Güman ki, saxa dilinə mənşəyi məlum olmayan sözlər tunqus-mancur dillərindən gəlmişdir.

30 % monqol mənşəli sözlər saxa dilinin lüğət tərkibini təşkil edir.

Bu dilin lüğət tərkibini 70% türk mənşəli sözlər təşkil etsə də, leksikanın 30 %-i monqol sözlərindən ibarətdir.

Saxa dilində alınma sözlər: fabrika, şaxta, metallurqiya, teleqraf, sistema, ekonomika, oppozisiya,

Frazeoloji vahidlər də bu dildə zəngindir: abaahı kör, bas bier, bas berin, bas-kös buol, baha-köhö suox buol, köx-süm kıaraata, köxsüm keneeta, kutun-sürün xamnat, kıl tınınan və s.

Saxa (yakut) dilinin dialekt materialı E.K.Pekarskinin «Slovarğ ökutskoqo

özika» kitabında toplanmışdır. E.Pekarski bu materialı əsas etibarilə canlı ekspedisiya və folklor əsərlərindən toplamışdır. 1950-ci illərdə saxa (yakut) dilinin dialektləri sistemli şəkildə öyrənilmişdir. P.P.Baraşkov dialektləri (danışq qruplarını) fonetik, morfoloji və leksik sahələr üzrə təsnifləndirmişdir.

1. Fonetik sahə üzrə: sözün fonetik cəhətdən bir neçə tipi (formas) meydana çıxır: xotun-xatın (xatun), mökküer-mekkie; sözün daxilən assimilyasiyası: orto-otto (orta).

2. Morfoloji sahə üzrə: hal şəkilçilərinə, =nan=nnan; növlər əsasında, =ıy, =ııy,- =arıy.

3. Leksika sahəsi üzrə: utok (şilox-vostğ, kraçka), çayka növü, yasel, levşi, «bednyacka).

Beləliklə, müxtəlif təsniflər əsasında saxa (yakut) dilinin dialektləri 3 qrup daxilində nəzərdən keçirilmişdir:

1. Namsk-Aldan qrupu şivələri (Us-Aldan, Namsk rayonu, Tattin rayonunun bir hissəsi, Baxsıt çayfasının məskun olduğu Çurapçin rayonu, Doydun və Meqyuren tayfasının yaşadığı Kanqalass rayonu, Kobyas, Kuokuy, Nijilin, Tiayın;

2. Sitin tayfasının yaşadığı Kobayay rayonu, Oktyabr rayonu;

3. Atamay tayfasının yaşadığı Qornoqo rayonunda, həmçinin şimali Oymyakon rayonunda, Verxonyan, Abıy, Al-laix, Mom, Sakkır rayonlarında.

4. Əsas dialekt dolqan dialektidir. Taymır muxtar vilayətinin Dolqan-Nenets bölgəsində danışılan dildir. Bu dili coğrafi-areallar əsasında, yəni coğrafi əlamətlərinə görə A.N.Boqorodski, K Meqes bölgülərə ayırmışlar. Yakut dili qrammatik quruluşuna görə qədim türk dilləri ilə bağlıdır. Başqa türk dillərindən fərqli əlamətlərə də rast gəlmək olar: hal kateqiyasından yerlik hal yenedən mənalandırılır, dərk edilir və s. Feli sifət formaları sistemi oğuz dilləri ilə oxşardır: =bıt-mış, =dık, -=ıax-acak, =an.

M.S.Voronkinanın bölgüsü: İki böyük qrupa və Dolnan dialektinə ayırır: 1) Şərq (okaöhaə) qrup şivələri; «0 Fil-yuysk şivələri; şimal-şərq şivələri; Cənub (akaöhaə) şivələri və Dolqan dialekti. (Antonov N.K. Əkutskiy əzikƏzi-ki mira: Törkskie əzikOt red. G.R.Tenişev. M.: İndrik, 1997, s.513-524)

Jurnal və qəzetlər: «Saxa sanata» (Yakutun səsi-1912-1913), «Əkutskaə cizng» (1908)

Yakut dili 100 il bundan öncə (1951-ci il) akademik O.N.Betlinqk tərəfindən öyrənilməyə başlanmışdır.

Yakut dilini V.V.Radlov, K.Menqes kimi alimlər təsnif etmişlər..

Sintaksis

Ayrıca söz cümlənin içərisində asanlıqla daxil olur, sintaktik vahidi formalaşdırır. Məs.: Bu doydun tonustarın oloxtorun mayqıta barıta biir (Zvenklərin bütün həyat obrazı yerlilərinlə eynidir). «Bu doydun tonustarın oloxtorun mayqıtın billim (Zvenklərin obrazlı həyatını yerlilərininki ilə oxşarlığını öyrəndim».

Sintaktik əlaqənin ifadə vasitələri yanaşma, uzlaşma izafətlərdən ibarətdir: ulaxan kihi (böyük insan), buk ihi (bu kişi), üs kihi (üç kişi), olopop (oturan kişi); buruolar suburuhallar və s.

Saxa türklərinin dilini Azərbaycan dilində bir qədər çətin başa düşmək olur. Görək tərcümə edə biləsən. Məs.: aşağıdakı dialoqa diqqət yetirək:

-En ehen, eben baalar duo?- Sənin baban, nənən varmı?

-Baallar.- Vardır.

Sadə cümlələr: Buruolar suburuhallar (Tüstü bir-birinə qarışmışdır).

(Davamı 4-cü səhifədə)

SAXA TÜRKLERİ VƏ ONLARIN DİLİ

İndi tarix özəl bir şans verib ki, bütün Avrasiya coğrafiyasında türklər öyrənilsin. Azərbaycanla müqayisədə (İ.K.)

(Əvvəli 2-ci səhifədə)

Mürəkkəb cümlələr:

Tabesiz mürəkkəb cümlələr: İvan İvanov Fedor İvanoviç Dara xoçottutan kele ilikter, emexsin sroothootun dieti- qer oloroxtuor.

Tabeli mürəkkəb cümlələr: Allaax manqan toruyka atınan örö kötiqen erer don, xayıtarınan tühen iher oNolor, suolqa körsühen sheherqete turar oNOno- nottor.

Saxa-yakut dilinin sintaksisində əsas xüsusiyyəti söz sırasının SOV modeli üzrə səciyyəsidir. Bunı odun aşağıdakı- ları əhatə edir: SVO, SOV, VOS, VSO, OVS, OSV.

Saxa dilinin akademik sintaksisində yazılmışdır. Saxa dilinin və dilçiliyinin tarixinə dair. Yakut-saxa dilinin tarixi dörd dövr üzrə öyrənilmişdir. Sonuncu dövr Bötlinq qədərki dövrdir. E.U.Übr- yatova saxa-yakut dilçiliyini tədqiq edənər həqiqətə yazır ki, ilk dövrlərdə bu dili tədqiq edənər saxa-yakut dilinin daşıyıcıları olmamışlar. Bu dillərin öyrə- nilməsi ilə həvəskarlar məşğul olmuşlar. İndiyə kimi aparılmış araşdırmalar əsas etibarilə tarixi və müqayisəli xarakter daşmışdır.

Türk mənşəli yakut-saxa dilləri şərq türk dilləri ilə bir qrup təşkil edir və xüsusiyyətlərinə görə müəlmən talarların dilinə yaxındır. Yakut dili tipoloji baxımdan Sibir altaylarının Ural uqro-fik, şimali, şərq Asiyanın monqol-mancur dilləri ilə oxşardır. Yakut dilçiliyinin yeni mərhələsi yazının və orta məktəb təhsilinin formalaşması və inkişafı ilə əlaqədardır. Bu zaman milli ziyalılar ye- tirir, dilçiliyi inkişaf etdirməyə başlayı- rlar. S.A.Novqorodov yeni yakut kitabını yaradır, A.E.Kulakov ilk dəfə bu dil- də latın əlifbasının işləyiliyi təmin edir. Onlar Sank-Peterburq türkologiya- sında təmsil olurlar.

Yakut pədaqog İstitutunda, dövlət universitetində L.N.Xaritonov, N.S.Yri- qorev, N.K.Antonov, Q.A.Nikiqifov, N.N.Neustroev, N.N.Yevremov müasir yakut dilinin fonetika, leksikologiya, morfolojiya, sintaksis, tarixi qrammatika, üslubiyat, dialektologiya (dialekto- logiya atlas yazılmışdır), nitq mədəniyyəti, bədii əsərlərin dili və lüğətçiliyini dair monografiyaları hazırlayırlar. Yakut dilinin frazeoloji lüğəti çap olunur. Morfo- logiya prosessorları bu dildə L.N.Xaritonov, E.I.Korikina, N.E.Petrov, N.E.Danilova və b. izləyərkə siviyyəli monografiyalar yazmışlar. Sintaksis hadisələr haqqında M.A.Cerosov, N.N.Neustroev, Q.Q.F. lippov, İ.A.Alekseyev, N.N.Yevremov və b. sistemli araşdırmalar aparmışlar.

Sonrakı mərhələlərdə bu dillərinin təbiiq aspektlərinə qrafika, coğrafiya və terminologiya məsələlərinə diqqət yetirilmişdir.

Mətn

Min conum

Min conum elbexter. Mıexə ağam, iyem, ehem, ebem, ubayım, ağaham ba- ar. Uonna öxso kıra biraart, balıstar baalar. Ulaخان son barı üleililer, Ebem emexsin üleleebet. Kını ıalcar. Ubayım öyönə uonna ağaham ere emic üleililer. Ögölor öyөнөнеллэр, kıra ogolur ciege onnuunullar, ilıllar. Ehem uonna ebem

ögölorğö kepsııllər. Min conum nuuçça- lı üçüğeıydik bılellər. Ögönnottor uonna kıra ogolur nuuççalı bılebbet. Min do- gottorun uolattar, balım dogottoro kır- ıtırlar. Kınıler barı öyөxer barı ögöloğö. Min bir ptahım ubaya kuorakka öyөнer. Kını dogottoro kuuççalar.

Tərcüməsi: *Minim ailəm*

Mənim ailəm qələbəlikdir. Mənim atam, anam, babam, nənəm, bacım, qardaşım vardır. Və ayrıca kiçik qardaşlarım, bacım da vardır. Böyük qohumları- mın hamısı çağışlar (çalışırlar). Nənəm yaşlı olduq üçün çağışır. O xəstədir. Qardaşım xanımı və bacımın öri də çağışır. Uşaqlar oxuyurlar. Kiçik uşaqlar evdə oynayar, mahnı oxuyurlar. Ba- bam və nənəm uşaqlara nəğil danışarlar. Mənim ailə üzvlərim ruscağı gözəl bilir. Yaşlılar və uşaqlar rus dilində bilməz- lər. Mənim dostlarıım oğlanlar, bacılarıım dostlarıım əs qızlardır. Onların hamı- sını məktəbli uşaqlardır. Mənim bir dostu- mün (arkadaşımın) qardaşı səhərdə oxu- yur. Onun dostları ruslardır.

Literatura - ədəbiyyat

-Saxa literaturata baay duh? Saxa ədəbiyyatı zəngindirmi?

-Sığır bir saydılaax literaturata.-Si- birdə ox gəlişmiş ədəbiyyatdır.

Töhə surıyaaççı baany?- Neçə yazı- çı vardır?

-Soyuz çilənə alta uonça. _Birlıkkə 60-a qədər.

-Oyununskay dien kimiy?- Tanım- mış kındır?.

- Kını-poet, saxa sovyetskay literatu- ratın törütcülecı, bıllıleex partıyın, goudastvennıy deyatel.- O, şair, Saxa Sovet ədəbiyyatının qurucusudır, nüfuz- lu şöxsiyyət və dövlət adamdır.

-Bılgın elbex talaannaax eder suru- yaaçtır uonna poetor üleililer.- İndi dıha çox qabilıyətli genc yazıçılar və şairlər çağışır.

- İy aayı «Xotuğu Sulus» (saxa tilan- na) uonna «Polıyarmaya Əxezda» (ruuç- ça tilnan) dien surannaallar taxsallər. Hor ay «Xotuğu Sulus» (saxa dilində) və «Polıyarmaya zvezda» (rusca, «Quzey ulduzu» deyilən dərğilər (jurnallar) qı- xarırlar.

Notıce

Saxalar (yakutlar) böyük ərazilərdə yaşayırlar. Bu dilin leksikasında fikir ayır- ılığı özünü göstərir. Yakut əhalisinin əsas kütləsi respublikanın mərkəzi hissəsində yerləşmişdir. Bu əhali çox oldu- ğu üçün iki dialekt fərqləndirilir: 1) xo- tun, 2) xatın tipili sözlər bazası üzrə. Sa-

xa-yakutlardan böyük qrup Vilyue də yaşayırlar. Bu şivə üçün başlıca əlamət OKAÖHİM QOVOR olmuşdur. Digəri AKAOHIE QOVOR

Öz qədim köklərini qoruyub saxla- mışdır. Saxalar rus-yakut ikidillilik şə- raitində yaşayırlar. (Argunova T.V. Русско-якутское двуязычие (социо- лингвистический аспект). Якутск...

Yakut dillərinə üyölənönlər:

Ana dili:

Bütöv: 441 536 470092

Yakutlar: 401 240 438 664

Zvenklər 16 874 17016

Zvenlər 11503 9848

Ruslar, 7229 1308

Tatarlar 326 132

Buryatlar 345 148

Yakut dilçiliyinin inkişaf perspektiv- ləri aşağıdakı xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur:

Yakut dilçiliyi bütün dövrlərdə öz in- kişaf stixiyasını (məhət, şərait) gözlə- mişdir.

Bu dilçiliyın korıfeyləri görkəmli rus və yakut dilçiləri O.N.Bötlinqk, E.K.Pe-

T.2. Тюркские языки. М.: Наука, 1966, 173 с.

Бетлинек О.Н. О языке якутов. Новосибирск: Наука, 1989, 644 с.

Барышков П.П. Краткий терминологический словарь якутского языка. Якутск: Якутское книжное издательство, 1955, 303 с.

Оконешников Е.И. Лингвистические аспекты терминологии языка Саха-Якутск: Изд-во СО РАН. Якут. Фил., 2004, 196 с.

Большой тюркоязычный словарь якутско-го языка АН РС (Я). Ин-т гуманитар. Исслед: под общ. ред. П.А. Слестина. Новосибирск, Наука. Том 1-7. 2004-2010.

Иванов Н.М. Монголизм в топонимии якутских ин-т гуманитар. Иссл. АН РС (Я). Якутск, 2001, 204 с.

Попов Г.В. Этимологический словарь якутского языка. Новосибирск, Наука, 2003

Фишпнова Г.Г. История изучения якутского языка и ее перспективы. Журнал. Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М.К.Аммосова, 2006

Слепцов П.А. Якутский литературный язык: формирование и развитие общенациональных норм. Новосибирск, 1990, 274 с.

Слепцов П.А. История якутского языка. Якутск, 1983, 116 с.

Урбанова Е.И. Очерки истории якутского языка. Якутск, 1945

Недудов А.Г. Глагольная фразеология якутского языка. Якутск, 1981, 126 с.

Васильева Н.Н. Лексическая синонимия в языке саха. Якутск, 1993, 112 с.

Попов Г.В. Слова «неизвестного происхождения» якутского языка. Якутск, 1986, 148 с.

Воронкин М.С. Очерк диалектологии якутов. Фонетика и морфология. Якутск, 1980 (на якутском языке), 244 с.

Калынинский С. Монгольские элементы в якутском языке. Варшава, 1961 (на немецком языке), 170 с.

Урбанова Е.И. Историческая грамматика якутского языка. Якутск, 1985, 61 с.

Мидлер Г.Ф. История Сибири. Т.1. М.: 1937

Афанасьев Л.А. Фонетическая грамматика слов якутского языка. Якутск, 1993

Широкова Н.Н. Отношение якутского языка к тюркским языкам Юго-Востока Сибири. Новосибирск, 2005, 269 с.

Саха тыла: функциональной науч- ный 1-кы татаарымы. Сборник научных трудов. Якутск: ЯГУ, 2003, 68 с.

Текін Талат, Олжус Мехмет. Түрк диллери. Гирис, Йылдз. Dil ve Edebiyat 2, İstanbul s. 203 (195 s.)

Арсеньев В.К. Дерсу Узала, 1923.

Демьянов В.В. Наследники Екскьюкка. Интеллектуальная Якутия, 2009

Миусуев М.М. Тюркология дилçilik. Бака, Милгастин, 2012, s.44

Валеддин Огел. Түрк мифологизи. 2 ситде, 1 с., Анкара: Түрк Тарих Курumu Bastımleri, 1971.

Саврасулы İhami. Түрк диллинде теоним и етнонимләр. (On Asıyınan ölü dillerinin onomoloji leksikası asasında). Baku, 2010

Родионов В.Г. Кобрау лебеда в впадра суаишского фольклора. «Советская тюркология». Баку, Элм, 1983, № 6, с.19-2